

Hinc verissime illustris auctor affirmavit, christianismum foeminam reddidisse ens quodammodo *supernaturale*, quia eam supra conditionem, quam naturalis eius posceret conditio, evexit (44). Quibus addere possumus novas has sectas foeminam infra naturalem conditionem prorsus deiicere.

Ut igitur, quod assumpsimus, concludamus, nec diutius hoc in argumento versemur, constat polyandriam, multo vero magis communionem foeminarum ne dum iuri divino, verum etiam iuri naturali penitus adversari.

ARTICULUS II. — Polygamia simultanea iuri naturae absolute non repugnat, eidem tamen minus conformis est, et quadantenus etiam adversatur.

Breviter hic nos a prima quaestionis parte expediemus, cum penes catholicos omnes constet, non ita eiusmodi polygamiam directe repugnare legi naturae, ut quandoque Dei praesertim accedente dispensatione licita fieri non possit. Id vero statuitur passim adversus Calvinum, qui autumavit nunquam permitti polygamiam posse, eo quod legi naturali sit prorsus contraria. Hinc non veretur patriarchas reos traducere laesi iuris naturalis ob uxorum pluralitatem.

Sic enim arguit Saram quod Abrahae Agar in uxorem dedit: « Verum, inquit, ut res esset desperata (conceptio), non debuit tamen quidquam aggredi nisi Dei voluntati et legitimo naturae ordini consentaneum. Sarai connubii legem pervertit, lectum coniugalem, qui duobus dicatus erat, polluendo; » et paulo post pergit loquens de Abraham: « Improperie tamen (Agar) vocatur uxor, quae praeter Dei legem in alienum

(44) Comes de Maistre in op. *Du Pape*, livr. III. ch. I. cuius verba haec sunt: « C'est de lui (christianisme) qu'elle tient toute sa dignité. La femme chrétienne est vraiment un être *supernaturel*, puisqu'elle est élevée et maintenue par lui jusqu'à un état qui ne lui est pas *naturel*. »

Nonnullas etiam hac de re commentationes cf. apud cl. Tullium Dandolo in op. *Del cristianesimo nascente* ubi agit de B. Virgine, quod caput praemissum est alteri eiusdem auctoris operi *L'imitazione di Gesu Cristo*, recusum Mediolani 1837. pag. 67.

» torum inducitur. Quare sciamus hunc concubitum sic illicitum fuisse, ut inter scortationem et coniugium quasi medius fuerit (45). » Et iterum, disserens de Iacob, qui post Liam Rachelem duxit in secundam uxorem: « Ut malum, inquit, duplicet polygamia. » Deinde sic pergit: « Itaque ad tertium coniugium rapitur Iacob. Unde colligimus *nullum esse peccati finem*, ubi semel neglecta est Dei institutio.... Mirum est quod Deus adulterinum coniugium prolis honore dignatus fuerit. Sed ita interdum beneficiis certat cum hominum malitia, et indignos sua gratia prosequitur.... Paulo ante Moses uxorem vocavit Bilha, quae tamen *pellex* dici merebatur (46) » et ita porro. Adeoque iuxta Calvinum primi patriarchae populi Dei, qui adeo chari Deo fuerunt, ni perpetuo contubernio ac fornicatione seu adulterio versati fuissent, gravissimisque habitualibus noxis se commaculassent, quin tamen Deo accepti esse desiissent. Moses, dum Rachelis ancillam Iacob uxorem vocavit, turpiter errasset, cum pellicem dicere eam debuisset. Huc perducit systema spiritus privati in Scripturarum interpretatione, atque anticipatum iudicium (47).

Itaque ne in eiusmodi incidamus absurda, fateamur necesse est, Deum posse illi legi derogare seu ab ea dispensare, quod profecto non posset, si polygamia foret intrinsece seu natura sua mala. Distingui igitur debent duo praeceptorum naturalium genera, quorum alterum constat ex universalibus et communissimis, quae sunt veluti principia prima iuris naturae; alterum constituitur ex conclusionibus, quae ex primis illis principiis derivantur. Iam vero principia illa prima ac universalissima et ab omnibus admissa rectitudinis normam ac regulam ita con-

(45) *Comment.* in cap. XVI. Genes. opp. ed. Amstelodami 1671. tom. I.

(46) *Ibid.* in cap. XXIV. et XXX. Genes.

(47) De polygamia patriarcharum cf. Matth. Petitdidier *Dissert. X. in script. sac.* pag. 163. seqq. Guil. Seldenum in *Otiis* p. 349. *Vesperus groninganus* pag. 123. et 139. Patric. Delong in libello anglice edito an. 1757. et recuso an. 1759. cui tit. *Reflections upon polygamy and the encouragement given to that practice in the scriptures of the old testament.*

stituunt, ut nullo unquam in casu in iis dispensari possit; secundaria autem, quae nempe ex primis illis deducuntur, licet regulam rectitudinis contineant, non ita sunt firma, ut mutatis rerum, temporum ac personarum adiunctis in iis dispensari non possit ac ea mutari, non quidem ab hominibus, sed a Deo legis naturae auctore. Ad primum praeceptorum genus, in materia de qua agimus, refertur polyandria, quae primario coniugii fini, ut ostendimus, adversatur; ad secundum pertinet polygamia, quae utique cum fine ille potest consistere.

Sane, si ex communi sententia primarius matrimonii finis est prolis procreatio, nemo est, qui non videat finem hunc obtineri, si vir unus pluribus sit uxoribus coniunctus, quod et experientia iugis ostendit. Eo vero magis finis hic in coniugio intentus habebitur, si prior uxor sterilis fuerit. Hoc porro obtento, secundarii fines absolute, licet aegre, obtineri possunt; ac certe viro officium incurreret ut satageret modis omnibus cum fine primario componere, prout a patriarchis illis sanctissimis factum legimus (48).

Quum proinde polygamia primario iuris naturalis principio non repugnet, ac per ipsam primarius coniugii finis obtineatur, primum est inferre, eam nec intrinsece malam esse, nec Deum ab ea dispensare non potuisse, secus ac Calvinus senserit, qui crimini propterea vertere debuit sanctis viris pluralitatem uxorum contra apertam sacrarum Scripturarum auctoritatem.

Iam ad alteram propositi partem accedamus oportet, ac polygamiam minus esse naturali iuri conformem, imo illi quodammodo adversari demonstramus.

Paulo implexior est quaestio, quam excutiendam suscipimus, ob difficultatem ipsi insitam et ob discrepantes theologorum sententias.

Difficultas enim inde orta est, quod, re in se spectata, seu praecisione facta a divina institutione et mandato, non videatur

(48) Cf. Bellarmin. cap. X. *Prop. secunda*.

polygamia aliqua ratione a naturae lege dissentire, cum ex una parte, fatentibus omnibus, primarius coniugii finis obtineri possit, quandoque etiam melius; ex altera vero absolute fines secundarii, cuiusmodi sunt recta prolis institutio, domestica pax, concupiscentiaeque remedium haberi valeant. Praeterea casus non infrequentes occurrunt, in quibus ad commune societatis bonum polygamia conducere, aut etiam interdum ad illud obtinendum necessaria omnino videatur.

Exinde factum est ut theologi ac iuris naturalis periti non infimae notae in varias concesserint sententias. Nam Durandus, Gersonius, Caietanus, Abulensis, alique non pauci apud Sanchez (49); ex recentioribus vero Simmonet (50), Sardagna (51), Schwarz (52), Biner (53), Merlin (54) docuerunt naturae iuri haud repugnare polygamiam, aut saltem non satis id evinci. Atque ad id fidentius asserendum auctoritate utuntur sanctorum Patrum, Augustini praesertim, qui loquens de Iacob quatuor uxores habente aperte scribit: « Quando mos erat, » crimen non erat (55), » Hieronymi, qui docet antiquitus nulla lege interdictam fuisse (56), et aliorum qui idem sentiunt, ii praecipue, qui impugnarunt Manichaeos legem veterem a principio malo datam autumantes, eo etiam ex capite, quod polygamiam uti licitam permetteret (57).

Id etiam confirmant ex consuetudine longe lateque per universas fere gentes antiquitus recepta de pluribus simul ducendis

(49) Lib. VII. disp. 80. n. 5.

(50) Disp. IV. art. III.

(51) De matrim. n. CCCLXXXIII seq.

(52) Op. cit. part. II. tit. I. *Dicendum* 5.

(53) *Dissertat. sur la polygamie des patriarches contre Bayle* (qui vindicias Calvinii susceperat). *Journal de Trevoux* an. 1736. Iul. 2. part. p. 1591.

(54) Op. cit. *Apparat. erudit.* loc. cit.

(55) Lib. XXII. cont. Faustum Manich. c. 47. et 48. et alibi, praesertim lib. III. *De doctrina christiana* c. 12. 20. et lib. XVI. *De civit. Dei*, c. 58. n. 3.

(56) Epist. LXIX. *ad Oceanum* n. 5. ed. Vallars.

(57) Inter quos eminent Theodoretus quaest. 85. in Genes. de quo postea sermo erit. Cf. Biner in *Apparatu erudition.* part. II. cap. I. q. 5. n. 27.

uxoribus. De Hebraeis enim nulla est dubitatio; praetermissis siquidem patriarchis, Moyses tanquam de re vulgo admissa loquitur, dum legem tulit: « Si habuerit homo uxores duas » alteram dilectam et alteram odiosam etc. (58). » Quod clarius adhuc patet ex iis, quae idem legislator constituit de regibus, quibus unice excessum in uxorum numero, quas ducere possent, interdixit his verbis: « Non habebit (rex) uxores plurimas, » quae alliciant animum eius (59). » Hanc consuetudinem penes illum populum usque ad reipublicae interitum tum respectu privatorum, tum respectu virorum principum viguisse novimus (60). Quod vero attinet ad alios populos sive orientales praesertim, sive etiam occidentales, res est notissima, adeo ut longe facilius sit eos recensere, penes quos obtinuit monogamia, quam eos, qui polygamiam sunt sectati, idque a remotissimis temporibus, siquidem polygamia a Noachica pene aetate coepit.

De Aegyptiis quidem refert Herodotus, eos monogamiam coluisse scribens: « Unusquisque non nisi unam uxorem in » matrimonio habet sicut Graeci (61). » Ast Diodorus Siculus testatur id penes solos sacerdotes vixisse, alios vero quotquot quisque vellet mulieres in matrimonium duxisse (62). Atheniensibus a Cecrope vetitam polygamiam ostendit Petitus (63), prout de Numa idipsum statuente testis est Festus (64). Ita de anti-

(58) Deut. XXI. 15.

(59) Deut. XVII. 17.

(60) De Iudaeorum polygamia cf. Heidegerum in *Historia patriarcharum*, Seldenum *Uxor hebraea* lib. I. c. 9. Montacutium in *Apparatu* p. 195 seqq. Triglandus ostendit Karaeos seu Karaitas nullo numero adstringere polygamiam in op. *De secta karaeorum* p. 147 seqq. Contra vero rabbanitarum secta ad quatuor uxores coarctabat, ut refert Lighphootus in *Horis hebr. et Thalmud.* ad Matth. V. 31.

(61) Hist. lib. II. §. 92. ed. Argentorat. 1816. tom. I. pag. 365.

(62) Lib. I. sect. I. n. 21 seqq. ed. Dindorfii Paris, Firm. Didot 1842.

(63) *Ad leges Atticas*, pag. 454. Attamen ex A. Gellio *Noctium Atticarum*, lib. I. c. 17. et lib. XV. c. 20, ed. Oiseli Lugd., Batav. 1656. exempla contraria habemus.

(64) In *Pellez* apud A. Fabricium *Bibliograph. antiquar.* cap. XX. *Polygamia*.

quis Germanis scribit Tacitus, quod prope soli barbarorum, singulis uxoribus contenti fuerint, exceptis admodum paucis, qui non libidine, sed ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur. « Virgines, inquit, unum accipiunt maritum, quomodo unum » corpus, unamque vitam, nec ulla cogitatio ultra, nec longior » cupiditas, ne tanquam maritum, sed tanquam matrimonium » ament (65). » De recentioribus non loquor; compertum enim est non leve obstaculum experiri legis evangelicae praecones in suadenda christiana religione eaque firmanda apud infideles nationes, dum ex praescripto legis evangelicae polygamiam abolere nituntur (66).

Ex hac porro fere universali polygamiae consuetudine nonnulli intulerunt, illam nullo modo legi naturali adversari. Attamen communis theologorum sententia est polygamiam sin minus primario naturae iuri, saltem secundario seu derivato esse contrariam, nempe conclusionibus ex primariis praeceptis deductis, ut loquitur Angelicus. In hac autem sententia tuenda diversimode theologi incedunt; siquidem nonnulli tenent ideo

(65) *De morib. Germanor.* n. 18-19. ed. Taur. 1821. tom. IV. Cf. Reinegyerum qu. 92. ad Tacitum; nec non Zeidlerum in lib. *De polygamia*.

(66) Non aliam viam ad hoc superandum obstaculum protestantes invenerunt, quam polygamiam suis conversis aut convertendis indulgere, idque publico suffragio et consilio decreverunt. Legimus enim in ephem. *Tribune de New-Yorck* collationem habitam fuisse dicatorum *missionariorum* protestantium Calcutiae, cui interfuerunt ministri episcopaliani, presbiteriani, methodistae, baptistae et congregationalistae, postque profundum studium, pluresque consultationes, *unanimitate* suffragiorum decisum est, quod « Si un converti, » avant de devenir chrétien, a épousé plus d'une femme suivant la pratique » des Juifs, et celle *des églises primitives*, il lui sera permis de *les garder* » toutes; mais il ne sera éligible à aucune dignité dans l'église. » Hoc publicum documentum refert David Ellen missionarius protestans apud Indos annis 25. in op. *Missionum Asiae*, quod vulgavit in provinciis foederatis Americae. An. 1856.

Item polygamia neophytorum probata fuit a Mylord Celenzo in Cafraria, cuius extitit episcopus anglicanus, qui cernens difficultatem, quam Cafrici prae se ferebant ad conversionem ob uxorum pluralitatem, expedire iudicavit, ut eas omnes, quas duxerant, retinerent etiam post baptismum. Cf. *Univers.* 9. Août 1856. Oh praeclaros evangelii praecones!

polygamiam iure naturali esse prohibitam, quia secundariis adversatur matrimonii finibus, uti cum S. Thoma (67) sentiunt Billuart (68), Tournely (69), Kugler (70), qui plures alios adducit auctores, praesertim vero Bellarminum; immo ulterius progreditur constituens seclusa Dei dispensatione, matrimonium cum duabus aut pluribus uxoribus, spectata rei natura *nec licitum nec validum* fuisse aut esse; in quo, ut diximus, ulterius fortasse quam par sit, progressus est, neque ei auctores omnes allegati hac in re suffragantur. Alii, ut Collet, Theologia Nanciensis, ac Rothomagensis (71) censent polygamiam minus esse naturali iuri consentaneam propter incommoda, quae ex ea oriri consueverunt, atque ideo ipsi repugnare solummodo ut aliquid minus perfectum.

Nos in hac sententiarum discrepantia quid probabilius videatur aperiemus, ac mediam terere viam, atque extrema devitare curabimus.

Itaque naturae iuri conformem esse polygamiam simultaneam cum quibusdam dicere non audemus; sed neque contendimus eam naturae iuri ita adversari, ut solo spectato naturae iure tum illicitum tum etiam invalidum dici possit coniugium, quod retenta adhuc uxore priori iniretur. Adeoque constituimus *primo*, polygamiam minus esse iuri naturae conformem; *secundo* eandem potius naturae iuri quodammodo adversari.

Ac re sane vera societas haec postulat aequalitatem iurium, scilicet alter coniugum totum se alteri tradere debet et quidem donatione plena atque perfecta, vi cuius alter alterius fit, ita ut neuter possit dici compos corporis sui. Nimirum dependentia ex unione coniugali proveniens reciproca esse debet, tum mariti erga uxorem, et uxoris erga maritum, salva superiori-

(67) In 4. Sentent. d. 33. q. 1. art. 2. in Corp.

(68) Dissert. V. art. 1. §. 1.

(69) Qu. VI. art. 1. sect. 1.

(70) Quaest. XXXVIII. n. 1835.

(71) Apud Carrière, tom. I. part. II. n. 177.

tate, quam vir uti supremum familiae caput habet erga mulierem in familiae regimine. Haec vero aequalitas in polygamia non servatur. Ea ergo minus conformis naturae iuri dicenda est.

Rursum: societas coniugalis societas est *amicitiae*, qua fit, ut coniuges mutuo se ac intimo amore prosequantur, amboque in commune familiae bonum aequali ratione conspirent, suamque operam conferant ad eam nutriendam confovendamque. Haec autem perfecta animorum et intima coniunctio, quae ex societate coniugali oritur, in monogamia quidem facile habetur, at in polygamia haud parum impeditur. Itaque quemadmodum monogamia iuri naturae omnino conformis est, ita polygamia minus eidem conformis dici debet (72).

Accedit quod in polygamia nec ipsa officia, quae exigit coniugium, et ad quae unusquisque coniugum ius habet adimpleri semper possint. Nam eadem ratione qua vir coniugale debitum exigere ab uxore, ita et uxor a marito potest; iam vero si vir pluribus esset uxoribus obstrictus, huic obligationi satisfacere nequaquam valeret. In polygamia proinde saltem magna ex parte iure suo uxor defraudaretur non sine incontinentiae discrimine.

Demum in polygamiae seu polygyniae statu ad continendas in officio plures uxores non tam amore quam imperio vir innitatur necesse est; quod quidem imperium in domesticam pene tyrannidem facile vergit haud minimo eiusdem domesticae societatis detrimento (73).

(72) Cf. Taparelli *Saggio del diritto naturale. Dissert. VII. cap. III. art. II. §. II. Roma. 1835.*

(73) Apposite Cantù in *Storia universale*, ed. V. Torino 1844. tom. II. p. 51. ad rem nostram scribit: « Che se noi cerchiamo la cagione per cui » nell' Asia si perpetuò il despotismo, la troviamo ne' loro costumi. Impe- » rocchè libertà politica e libertà morale van di conserva; nè mai sperì solle- » varsi a franchigie civili chi non abbia cominciato dal riformare i costumi. » Patria e famiglia sono idee associate in Europa, ove il miglior cittadino è » il miglior padre, non così ove è stabilita la poligamia. - Essendo queste » (donne) ancora bambine, nè ad altro abili che al diletto, voleasi un freno

Atque ex his iam facile est inferre, quod secundo loco constituimus, polygyniam legi naturali quodammodo adversari. Dixi *quodammodo* ne viderer contendere *absolute* polygamiam iuri naturali repugnare, quia cum ex una parte, ut diximus, per eam finis primarius coniugii obtineri possit, et ex alia incommoda etiam, quae eam comitantur, vinci ac superari omnino valeant, temperandam idcirco aliquantulum censeo sententiam.

Caeterum in exposito sensu polygyniam naturali iuri adversari ex eo patet, quod secundarii, quos vocant, coniugii fines vix aut ne vix quidem cum polygamia haberi possint. Siquidem in mulierum pluralitate, spectata ipsarum indole ac natura, pax et tranquillitas a familia exulet necesse est, non modo quia mulieres rixosae esse solent et inquietae, verum etiam, imo potissimum ob zelotypiam, ob aemulationem, ob invidiam aliasque cupiditates, seu ut vocant *passiones*, quae ex eiusmodi consociatione suapte natura excitari, atque accendi vehementer consueverunt, uti experientia manifeste demonstrat. Praeterea unaquaeque sobolem suam prae aliena diligit, adeoque perpetua habetur occasio contentionis atque dissidii. Hinc fit ut apud orientales populos penes quos eiusmodi polygynia viget, mos obtinuerit ut foeminae omnes in gynaeceis tanquam in carceribus truantur, ne in familia dissidia et confusionem ciere possint.

Neque obest quandoque foeminas ingenio pacificas reperiri, quae unionem animorum et concordiam consecutur. Siquidem istae exceptionis instar sunt, quarum ratio haberi nequit, cum agitur de iis, quae communiter solent contingere. Nam ars perinde ac lex ea, quae non nisi raro admodum accidunt, non

» alla violenta agitazione delle loro passioni, all' amore, alla rivalità, alle
 » gelosie. E l' orgoglio e le affezioni di esse rimanevano offese dalla poligamia,
 » mia, che tormenta i sensi colle privazioni, il cuore colle preferenze; onde
 » lo sposo non poteva far conto sull'amore di esse; amore la più salda
 » garantigia della fedeltà. Doveva pertanto dominarla con indomita severità,
 » chiuderla con attentissime precauzioni, porvi a custodia nomini
 » ridotti in guisa da non eccitare nè i desiderii delle fanciulle, nè la gelosia
 » del padrone.»

spectat, sed ea, quae frequenter atque ut plurimum evenire consueverunt (74).

Alter finis, qui in recta prolis institutione consistit, aegre pariter aut vix omnino comparari potest: idque ob peculiarem dilectionem, quam maritus erga unam prae alia uxore affectus est. Qua praedilectione fit, ut eius quoque filios aliarum filiis praeferat cum caeterorum damno, quos aut negligit, aut certo non aequali amore ac sollicitudine prosequi solet. Cuius rei monumentum indubium habemus in Mosaica legislatione, in qua paulo post superius allegata verba: « Si habuerit homo uxores » duas unam dilectam, et alteram odiosam » subditur: « genuerintque ex eo liberos, et fuerit filius odiosae primogenitus, volueritque substantiam inter filios suos dividere: » non poterit filium dilectae facere primogenitum, et praeferre filio odiosae, sed filium odiosae agnoscet primogenitum (75). » Ex quibus patet quam pronum homini sit ob specialem praedilectionem, qua fertur in unam uxorem, huius gratia filios ex ea progenitos antepone re filiis alterius minus dilectae.

De tertio fine, qui est remedium concupiscentiae, iam diximus illum obtineri haud posse, quin necesse sit hac in re diutius insistere.

Quae quidem omnia confirmantur ex iis, quae praeclare hanc in rem scribit Angelicus doctor: « Pluralitas uxorum neque totaliter tollit, neque aliquo modo impedit primum finem (matrimonii), cum unus vir sufficiat pluribus uxoribus foecundandis, et educandis filiis ex eis natis: sed secundum finem, etsi non totaliter tollit, tamen multum impedit, eo quod non facile potest esse pax in familia, ubi uni viro plures uxores iunguntur, cum non possit unus vir sufficere ad satisfaciendum pluribus uxoribus ad votum, et quia communicatio plurium in uno officio causat litem, sicut figuli corrumpuntur ad invicem, et similiter plures uxores unius viri (76). »

(74) L. Nam ad ea ff. De legibus.

(75) Deut. XXI. 15-17.

(76) In IV. Sent. d. 35. q. 1. art. 1. in corp.

Illud obiter tandem iuverit animadvertere, spectato etiam solo naturae iure difficile admodum esse, infideles, penes quos polygamia viguit, aut penes quos hactenus obtinet, a peccato excusare, ex eo potissimum quod ii non honesti alicuius finis gratia illam frequentent, sed solum libidinis aestu, quo fit, ut brutorum more, ultra quam ferat hominis rationalis conditio ac dignitas, illa se implicant, ex qua innumera pene mala proficiscuntur, cuiusmodi sunt tyrannis in familia, filiorum inconsulta multiplicatio, illorum neglectus, interemptio interdum, aut saltem publica expositio in viis ac foris, ut notum est ex Indis atque Sinensibus, penes quos singulis annis innumerabilis recens natorum perit multitudo (77). Et haec de iure naturae.

ARTICULUS III. — Polygamia simultanea iure divino positivo ante evangelium absolute vetita non posse dici videtur, nec proinde necessaria divina dispensatio, ut veterum polygamia a crimine contra ius naturale vel divinum defendatur.

Inficiari non possumus, polygamiam, quae obtinuit primaevae temporibus, deinde vero sub lege Mosaica, minus fuisse conformem divinae matrimonii institutioni, quinimmo ab ea declinasse; tum etiam non quamlibet polygamiam fuisse permissam, sed eam solam, quae intra certos fines, ac quibusdam sub conditionibus iniretur. Id solum dicimus, nullam expresse

(77) Barbarum hunc morem exponendi in foris ac viis publicis infantes a parentibus nimia prole onustis antiquum esse nemo est qui nesciat. Nobis satis hic sit verba S. Augustini afferre ex Epist. XCVIII. ed. Maur. n. 6. quibus id testatur scribens « Aliquando etiam quos crudeliter parentes exposuerunt nutriendos a quibuslibet, nonnunquam a sacris virginibus colliguntur, et ab eis offeruntur ad baptismum. » Interdum vel ipsas matres haec de causa infantes suos necasse testis est S. Otto, Pomeranorum apostolus, sic mulieres allocutus: « Et partus foemineos, quia vos, o mulieres, necare consuevistis, quod quantum abominationis habeat, exprimi sermone non potest... Sive igitur sit masculus sive foemina, diligenter enutrite partus vestros: Dei enim est et marem procreare et foeminam. » Apud Bolland. mens. Iul. tom. I. in vita S. Ottonis cap. II. n. 77. pag. 397.

legem a Deo datam fuisse, qua polygamia vetaretur, ita ut nullo in casu absque divina dispensatione licita fuerit, ac rei violatae legis divinae extiterint, quotquot illam frequentaverunt.

Haec assertio, ut patet, mere critica est, atque speculativa, quae nullum locum post evangelicam legem, ut deinceps ostendemus, habere potest; atque potissimum eo spectat, ut validius refellatur Calvinus, eiusque hac in re assecla et patrocinator Baylius, qui vellent traducere patriarchas reos violati non minus naturalis quam divini iuris (78).

Loquimur porro de lege *expressa*, quae data positive a Deo fuerit ad vetandam polygamiam simultaneam; nam nemo inficias ibit, nosque saepius adstruximus, implicite, ut aiunt, eam legem contineri in ipsa originaria matrimonii institutione, quae praebuit fundamentum Christo Domino, ut matrimonium ad monogamiam revocaret, prout primitiva matrimonii institutio postulabat.

Hiscie ita explanatis, polygamiam intra certos fines, iuxta dicenda, divino positivo iure antiquitus non fuisse vetitam, seu ei absolute non adversari sive ante sive post diluvium, nullaque proinde opus fuisse, aut tacita aut expressa divina dispensatione, inspecta ipsa matrimonii primaeva institutione, atque attenta Patrum doctrina, haud difficile videtur ostendi posse.

Sane Deus, quum instituit primaevum inter protoparentes nostros coniugium, nonnisi *unam* Hevam *uni* Adae coniugem dedit, quo facto ostendit, monogamiam hominis conditioni congruere, et adsignificavit hunc ei statum naturalem esse, suamque non obscure aperuit voluntatem. Alioquin, prout Patres animadvertunt, plures foeminas condidisset, quae ei sociae essent et coniuges; eo vel magis quod eiusmodi mulierum numerus plurimum contulisset ad humani generis propagationem ex ipsa intentione Dei dicentis progenitoribus ipsis: « Crescite et multiplicamini (79). »

(78) Calvinus loc. cit. Bayle *Dictionn. critique et histor.* art. Sara not. I. Item in art. Agar.

(79) Genes. 1. 28.